ऋज गतौ ऊर्जने (बलाधाने) अर्ज्जुने च भ्वा० आत्म० सक० स्थैर्य्ये अक० सेट् । ऊर्ज्जते आर्ज्जिष्ट आनृजे ।

ऋज भर्ज्जने इदित् भ्वा० आ० सक० सेट् । ऋञ्जते आर्ञ्जिष्ट । ऋञ्जां बभूव आस चक्रे । ऋञ्जसानः ।

ऋजिप्य त्रि० ऋजु आप्नोति गच्छति आप-यत् पृ० । ऋजुगामिनि "ऋजिप्यं श्येनं प्रुषितप्सुम्" ऋ० ४, ३८,२ । "ऋजु आप्नोति गच्छतीत्यृजिप्यः" भा० । "ऋजिप्य इमिन्द्रावतः" ४,२७,४ ।

ऋजिश्वन् पु० राजभेदे "अप्रमृष्यमृजिश्वने दात्रं दाशुषे" ऋ० ६,२०,७ । ऋजिश्वने एतन्नामकाय राज्ञे" भा० ।

ऋजीक त्रि० ऋज-गतौ ईकन् किच्च । १इन्द्रे २धूमे च उज्ज्व० । उपार्जीकशब्दे उदा० करणे ईकन् । ३साधने च "आविर्ऋजीको विदथा" ऋ० ४,३८,४ । "आविर्ऋजीका आविर्भूतसाधना" भा० ।

ऋजीति पु० ऋजु गच्छति ई-गतौ क्तिच् पृ० । ऋजुगामिनि बाणे "ऋजीते ! परि वृन्धि नोऽश्मा" ऋ० ६,७५,१२ । "ऋजु गच्छति ऋजीतिरिषुः" भा० ।

ऋजीष न० अर्ज्यते रसोऽस्मिन् अर्ज्ज आधारे कीषन् ऋजादेशः । १पिष्टपचनपात्रे २नरकभेदे पिष्टपचनाकारपात्रभेदेन पापिनां पचनहेतुत्वेन तस्य तथात्वम् । नरकगणनायाम् मनुः । "लोहशङ्कुमृजीषञ्च" नरकशब्दे विवृतिः । ३नीरसे सोमलताचूर्णे "सोमो राजामृतं सुत ऋजीषेणाजहान्मृत्युम्" यजु० १९,७२ "ऋजीषं नीरसं सोमलताचूर्णम्" वेददी० । ४गतसारे सोमे पु० । "समुद्रे त इति ऋजीषकुम्भं प्लावयति" कात्या० १०,९,१ । "गतसारः सोमः ऋजीषस्तेन पूर्णकुम्भम्" कर्कः । यथा मादकद्रव्यस्याभिषवणेन सारांशे गृहीते अवशिष्टः नीरसभागः (सिटि) अवतिष्ठते एवं सोमस्याभिषवणे निःसारांश ऋजीष इत्युच्यते । कर्मणि कीषन् । ५अभिषुते सोमे च "कुविद्राजानं मघवन्नृजीषिन्" ! ऋ० ३,४३,५ । "ऋजीषिन् ! सोमवन् !" भा० । "अन्तरिक्षादृजीषी" ३,४६,३ । "ऋजीषी सोमवान्" भा० । तैत्ति० अस्य निरुक्तिर्दर्शिता "तेनांशुमद्यद्यभिषुणोति तेनेर्जीषि" ततः जातार्थे तारका० इतच् । ऋजीषित नीरसतया जाते त्रि० । ऋजीषं द्रव्यं देयत्वेनास्त्यस्य इनि । ऋजीषिन् गतसारसोमद्रव्यसम्प्रदाने देवे "इन्द्र ! सोमं सोमपते पिबेमं माध्यन्दिनं सवनं चारु यत्ते । प्रप्रुथ्या शिप्रे मघवन्नृजीषिन् ! विमुच्या हरी इह मादयस्व" ऋ० ३,३२ १, ऋजीषशब्देन गतसारं सोमद्रव्यमुच्यते" भा० ।

ऋजु त्रि० अर्जयति गुणान् अर्ज्ज-कु नि० ऋजादेशः । १प्रगुणे २सरले अवक्रे । सरलस्य बहुगुणार्ज्जकत्वात् तथात्वम् । स्त्रियां गुणवचनत्वात् वा ङीष् । "ऋज्वीर्दधानैरवतत्य कन्धराः" माघः । "ऋज्वायताः स्नेहमिव स्रवन्तीः" भट्टिः "उमां स पश्यन् ऋजुनैव चक्षुषा" कुमा० "ऋजवस्ते तु सर्वे स्युरव्रणाः सौम्यदर्शनाः" मनुः ते दण्डाः । "ऋजवो दर्भाः" गोभि० सू० । नान्दीमुखादौ दैवे पैत्रे च दर्भा ऋजवः कार्य्याः । "धर्मप्रधाना ऋजवः पुत्रवन्तो धनान्विताः" या० । ततः वेदे बा० प्रकारे धाच् । ऋजुधा सरलप्रकारे अव्य० "यज्ञमेव तदृजुधा प्रतिष्ठापयति" ऐत० । भावे पृथ्वा० इमनिच् । ऋजिमन् सारल्ये अकौटिल्ये पु० । भावे तल् । ऋजुता तदर्थे स्त्री "ऋजुतां नयतः स्मरामि ते" कुमा० । त्व । ऋजुत्व न० गुणवचनत्वात् अण् आर्ज्जव न० तत्रार्थे । ४अनुकूले ५कल्याणे । "ऋजुहस्ता ऋजुवनिः" ऋ० ५,४१,१५ । "ऋजुहस्तास्तदनुकूलहस्ता ऋजुवनिः कल्याणदाना" भा० । ६शोभने च "धारवाकेष्वृजुगाथः" ! ऋ० ५, ४४,५ "ऋजुगाथ ! शोभनस्तुतिकः" भा० । ७वसुदेवपुत्रभेदे पु० । "वसुदेवस्तु देवक्यामष्ट पुत्रानजीजनत् । कीर्त्तिमन्तं सुषेणञ्च भद्रसेनमुदारधीः । ऋजुं संमर्द्दनं भद्रं सङ्कर्षणमहीश्वरम् । अष्टमस्तु तयोरासीत् स्वयमेव हरिः किल । सुभद्रा च महाभागा तव राजन् ! पितामही" भाग० ९,२४, अ० २५,२६ । अजुत्वञ्च आर्ज्जवशब्दे ८०६ पृष्ठे व्याख्यातम् वाक्यस्य तत्त्वञ्च स्पष्टार्थत्वम् । "धर्मशास्त्रमृजुभिर्मिताक्षरैः" मिता० ।

ऋजुकाय पु० ऋजुः कायोऽस्य । १कश्यपमुनौ त्रिका० २अकुटिलदेहमात्रे त्रि० । "तस्मिन् स्वस्तिकमासीन ऋजुकायः समभ्यसेत्" भाग० ३,२८,९ । [हारिणि २बाणे पु० ।

ऋजुग त्रि० ऋजु यथा तथा गच्छति गम ड । १सरलव्यव-

ऋजुरोहित न० कर्म्म० । सरले इन्द्रधनुषीति केचित् वस्तुतः "रोहितं रुधिरे प्रोक्तमृजुशक्रशरासने" विश्वोक्तेः उत्पातसूचके सरले इन्द्रधनुषि रोहितशब्दस्यैव वृत्तिः तेन "इन्द्रायुधं शक्रधनस्तदेव ऋजु रोहितम्" अमरे "सन्तानश्च धनुर्देवायुध तदृजु रोहितम्" हेमचन्द्रे च तदेव ऋजु लेत् रोहितमिति व्याख्यानात् न विशिष्टनामेत्यवधेयम् ।

ऋजुसर्प पु० कृष्णसर्पवत् नित्यसमा० । सुश्रुतोक्ते दर्व्वीकरविशेषे सर्पभेदे । "तत्र दर्व्वीकरा इत्युपक्रम्य ऋजुसर्पः